

TAKRORLASH VA MUSTAHKAMLASH DARSLARINI “4K” MODELINI ASOSIDA TASHKIL ETISHDA KOLLABORATIV MUHITDAN FOYDALANISH USULLARI

O‘rmonova Dilfuza Mamasalievna

Muhammad Yusuf nomidagi ijod maktabi

o‘qituvchisi, erkin tadqiqotchi

ORCID NO: 0000-0001-7356-1560

ormonova.dilfuza@mail.ru

Annotatsiya: Zamonaviy ta’lim ona tili darslarida o‘quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo‘naltirish lozimligini taqazo etadi. Ta’limni isloh qilish esa tizimga yangi innovatsion uslublarni joriy etish bilan bog‘liq. Ana shunday yondashuvlardan biri “4K” modelidir. Kolloboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash kabi tushunchalarni qamrab olgan “4K” modeli yod olishga yo‘naltirilgan kontent o‘rniga o‘quvchining mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi, tanqidiy, kreativ va ijodiy fikrlash, jamoada ishlash kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantirish va takomillashtirishda muhim onildir.

Ushbu maqolada takrorlash va mustahkamlash darslarini “4k” modeli asosida tashkil etishda kolloborativ muhitdan foydalanish usullari haqida so‘z boradi, metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: “4K” modeli, kolloboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash, ijodiy fikrlash, jamoada ishlash, hamkorlik muhiti.

Abstract: Modern education specifies the need to direct students to independent and creative thinking in mother tongue classes. The reform of education is related to the introduction of new innovative methods into the system. One such approach is the "4K" model. The "4K" model, which covers concepts such as collaboration, communication, creative thinking, critical thinking, instead of content focused on memorization, supports the independent activity of the student, critical, creative and creative thinking, team work. is an important factor in the formation and improvement of skills.

This article talks about methods of using a collaborative environment in the organization of repetition and reinforcement lessons based on the "4k" model, methodological recommendations are given.

Key words: "4K" model, collaboration, communicativeness, creative thinking, critical thinking, creative thinking, teamwork, cooperative environment.

Аннотация: Современное образование указывает на необходимость ориентировать учащихся на самостоятельное и творческое мышление на уроках родного языка. Реформа образования связана с внедрением в систему новых инновационных методов. Одним из таких подходов является модель «4К». Модель «4К», которая охватывает такие понятия, как сотрудничество, общение, творческое мышление, критическое мышление, вместо содержания, ориентированного на запоминание, поддерживает самостоятельную деятельность ученика, критическое, творческое и творческое мышление, работу в команде. в формировании и совершенствовании навыков.

В данной статье рассказывается о методах использования совместной среды в организации уроков повторения и закрепления на основе модели «4к», даются методические рекомендации.

Ключевые слова: модель «4К», сотрудничество, коммуникативность, творческое мышление, критическое мышление, творческое мышление, командная работа, среда сотрудничества.

KIRISH(ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION)

Ma'lumki, o'zgarishlar davrida ta'lim tizimi ijtimoiy jarayonlardan kelib chiqqan holda shiddat bilan rivojlanishni taqozo etadi. Ta'lim orqali jamiyatda kelajakdagi vazifalarni bajarishga qodir bo'lgan yangi avlod shakllantiriladi. Barcha fanlar qatori ona tili bugungi kunda mamlakatimizning har bir fuqarosi umumiy madaniyatining zaruriy elementi bo'lib, umumta'lim maktabini bitirib chiqqan yoshlar ijtimoiy, iqtisodiy hamda madaniy hayotning turli jabhalarida, muloqot va munosabatning barcha turlarida o'zbek tilidan erkin, samarali, to'g'ri foydalana olish, uning cheksiz imkoniyatlaridan to'laqonli bahramand bo'lish, zaruriy ko'nikma, malakalarga ega bo'lishlari kerak. Buning uchun esa, ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirish lozim. Ta'limni isloh qilish tizimga yangi innovatsion uslublarni joriy etish bilan bog'liq. Ana shunday yondashuvlardan biri "4K" modelidir. "4K" modeli¹ kolloboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash kabi tushunchalarni qamrab oladi.

1.Kolloboratsiya – ta'lim oluvchining jamoa bo'lib ishlash qobiliyatini shakllantirish;

2.Kommunikativlik - odamlar bilan muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish;

3. Kreativ fikrlash- o'z maqsadiga erishish yo'lida yangiliklarga qo'l urish, noodatiy qarorlar qabul qilish, ixtirochilik ko'nikmalarini o'rgatish;

¹.<https://uza.uz/uz/posts/zamonaviy-darsliklar-anday-b-lishi-kerak-08-07-2020>

4. Kritik fikrlash-o'z mustaqil fikriga ega bo'lish va uni ifoda etish; masalaga tanqidiy yondashish demakdir.

Zamonaviy ta'lim yod olishga yo'naltirilgan kontent o'rniga o'quvchining mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi, tanqidiy, kreativ va ijodiy fikrlash, jamoada ishlash kabi muhim ko'nikmalarni shakllantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ymoqda. Shu bilan birga, fanlarda berilayotgan mavzu va topshiriqlar maktab bitiruvchilarining jamiyatda o'z o'rinlarini topishga ko'maklashuvchi hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. An'anaviy ta'limda nima? qachon? qaerda? degan savollarga javob topilar va bu o'quvchilarning xotirasini rivojlantirar edi. Ko'nikma shakllanmagani hisobiga bolalar hayotda duch keladigan masalalar, muammolarga javob topa olmasligi mumkin. Agar o'quvchida muammoga keng qamrovli echim topish ko'nikmasi shakllantirilsa, muammoga duch kelganda unga qanday echim topish ustida bosh qotiradi. Mas'uliyat, ishtiyoq, tanqidiy fikrlash, muammoga o'ziga xos uslubda echim topish kabi ko'nikmalar asosida shaxs xarakteri shakllanadi¹.

ADABIYOTLAR TAHLILI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ/ METHODS)

Kollaboratsiya² (fransuzcha-collaboration) – umumiy manfaatga birga erishish uchun ikki yoki undan ko'proq kishining sherikchiligi demakdir.

SHaxsning kollaborativ o'quv muhitiga kirishi o'quvchining insoniy munosabatlarga kirisha olish xususiyatini rivojlantirishga, amaliy, ilmiy va nazariy faoliyat ko'nikmalarini o'zlashtirishga, muayyan ijtimoiy normalar va funksiyalarni shakllantirishga faol jalb qilishni o'z ichiga oladi. O'quvchi jamiyatda o'zini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallaydi, jamoa a'zolari bilan faol munosabatda bo'ladi, kelajakda turli xil ijtimoiy vaziyatlarda o'zini qanday tutishni, muloqot qilishni o'rganadi. Hamkorlik muhiti ijodiy salohiyatga ega bo'lib, o'quvchi shaxsiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Bunday muhitda o'quvchi o'zini jamoa faoliyat sub'ekti, ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida his qiladi, o'z ahamiyatini va shaxsiy qadriyatini tushunadi.

Kollaboratsiya - ikki yoki undan ortiq kishining umumiy maqsadlarga erishish uchun har qanday sohada birgalikdagi faoliyati bo'lib, bunda bilim almashish, o'rganish va kelishuvga erishish (konsensus) amalga oshiriladi³.

Kollaboratsiya-

- pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishi;

¹ <https://uza.uz/uz/posts/zamonaviy-darsliklar-anday-b-lishi-kerak-08-07-2020>

² <https://kun.uz/news/2019/02/12/kunuzdan-innovatsion-lugat-trendsetterdan-startapgacha>

³ А.Е. Берикханова. Создание коллаборативной учебной среды как средство формирования успешности личности будущего учителя. Вестник КазНПУ. Алмата -2017г

- o'quvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirishi;
- o'quvchilar tomonidan o'quv predmetlari bo'yicha egallagan ko'nikma, bilim va malakalarini amaliyotga tatbiq eta olishini ta'minlashi;
- o'quvchilarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishi;
- o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishlari, qobiliyatlarini namoyish qilishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi lozim.

Kollaboratsiya -ya'ni hamkorlikda o'qitish g'oyasi turli mamlakat olimlari, jumladan, Amerika J.Xopkins universiteti professori – R.Slavin (1990), Minnesot universiteti professori – R.Jonson, D.Jonson (1987), Koliforniya universiteti professori – Sh.Sharon (1988) tomonidan ishlab chiqilgan¹. O'tgan asrning 70-yillarida J.Dyui hamkorlikda o'qitishda natijalarni oldindan ko'ra bilish, amaliy faoliyatni tashkil etish g'oyasini ilgari surdi². Hamkorlikda o'qitish g'oyasi didaktikada 1970 yillarda paydo bo'lgan va Buyuk Britaniya, Kanada, Germaniya, Avstraliya, Niderlandiya, Yaponiya, Isroil mamlakatlari ta'lim muassasalarida keng qo'llanila boshlagan.

Hamkorlik pedagogikasini novator-pedagoglar (SH.A.Amonashvili, S.N.Lisenko, I.P.Volkov, V.F.SHatalov, E.N.Ilin va boshqalar)

pedagogik jarayon ishtirokchilari (o'qituvchi va o'quvchilar) o'rtasida insonparvarlik tamoyiliga asoslangan o'zaro munosabatlarni tashkil etishini ta'kidlab o'tadilar. Hamkorlik pedagogikasi uchun konseptual ahamiyatga ega qoidalar A.Avloniy, G'.G'ulom, K.D.Ushinskiy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy, J.J.Russo, YA.Korchak, K.Rodjers va boshqalarning pedagogik qarashlarida o'z ifodasini topgan³.

MUHOQAMA(OBCYJDEHIE/DISCUSSION)

Metodik adabiyotlardan ma'lumki, takrorlash va mustahkamlash darslari o'quvchilarning ma'lum mavzu doirasida olingan ko'nikma, malaka va bilimlarini takomillashtirish, kengaytirishga asoslanadi.

Mustahkamlash – o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida amalga oshiriladigan hamda egallangan nazariy bilimlarning, shakllantirilgan amaliy ko'nikma va malakalarning xotirada saqlanish darajasini oshirish uchun amalga oshiriladigan mashqlar tizimi, ta'limda qo'llaniladigan metod⁴. Ta'lim jarayonida yangi mavzuni

¹ <http://reja.tdpu.uz/shaxsiyreja/content/2269/html/51990/6>

² Мавлонова Р.А., Раҳмонқулова Н., Матназарова К., Холматов П., Ширинов М. Педагогика. Дарслик. – Т.:«Наврўз», 2016. -105-б.

³ 2 Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Таълим бериш ва ўқишнинг интерактив усуллари. Ўқув қўлланма. 5-модуль. – Т.:2007, 43-б.

⁴ Педагогика: энциклопедия II жилд/тузувчилар:жамоа.-Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти.2015.-376 бет

o'tishdan oldin ta'limning bir bosqichidan ikkinchisiga o'tishda bilimlarni mustahkamlashga yo'naltirilgan ta'limiy tadbirlar(o'tilganlarni so'rash, savol-javob o'tkazish, test sinovlari va boshqalar)olib boriladi. Bu bilim ,ko'nikma va malakalarning mustahkam bo'lishi(o'zlashtirilishi)ning asosiy omillaridan biridir. Mustahkamlashning ishonchli vositalaridan biri muntazam tarzda yangi bilimlarni egallashda oldingilaridan unumli foydalanishdir. Mustahkamlashning pedagogik tadbir sifatidagi asosiy vazifasi shunchaki qaytarish emas, balki mustahkamlash vositasida yangi bilimlarni egallash uchun zamin yaratish, o'quvchilarda ulardan amaliy foydalanish malakalarini tarkib toptirishdan iborat. Mustahkamlash vositasida o'quvchilarning o'tilgan dars materiali qanchalik o'zlashtirgani aniqlanadi. O'tilgan materiallarni mustahkamlashda o'qituvchi o'quvchilarning mustaqil ravishda mavzuga aloqador materiallarni turli qo'shimcha manbalar (qo'shimcha adabiyotlar, lug'atlar ensiklopediyalar, internet materiallari va b)dan izlash malakalarini tarkib toptirishga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Takrorlash darslari esa muayyan bilimlar, materiallar, aqliy harakatlarning esga tushirilishi va o'zlashtirilishiga imkon beradigan jarayon¹. Takrorlash mashg'ulotlarining muhim vazifasi harakat, ko'nikma va malakalarni yuzaga kelgan vaziyatlarga binoan turlicha mezonlar bo'yicha takomillashtirish sanaladi. Takrorlash yuzasidan maxsus tanlangan mashqlarni bajarish, aqliy harakatlardan foydalanish o'zgaruvchan sharoitlarda ham ijobiy natijalarga erishishni ta'minlaydi. Demak, aynan takrorlash va mustahkamlash darslarini "4K" modeli asosida tashkil etish ko'zlangan natijani beradi. "4K" modelining birinchi talabi kolloboratsiya – ta'lim oluvchining jamoa bo'lib ishlash qobiliyatini shakllantiradi, rivojlantiradi.

Pedagogik hamkorlik g'oyalari bugungi kunda pedagogik texnologiyalar mazmuniga singdirilgan va «XXI asr ta'limi konsepsiyasi» asosini tashkil etadi².

Hamkorlikda o'qitishning asosiy g'oyasi – o'quv topshiriqlarini nafaqat birgalikda bajarish, balki hamkorlikda o'qish, o'rganishdir. Hamkorlikda o'qitish har bir o'quvchini kundalik qizg'in aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish, shaxs sifatida onglilik, mustaqillikni tarbiyalash, har bir o'quvchida shaxsiy qadr -qimmat tuyg'usini vujudga keltirish, o'z kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda mas'uliyat hissini shakllantirishni ko'zda tutadi. Bu jarayonda har bir o'quvchi o'zining muvafaqqiyati guruh muvafaqqiyatiga olib kelishini anglaydi. SHuning uchun mustaqil va sidqidildan aqliy mehnat qiladi, o'quv

¹ . Педагогика: энциклопедия II жилд/тузувчилар:жамоа.-Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти.2015.-376 бет

² Образование: одним больше, другим меньше? Региональное исследование в области образования в Центральной и Восточной Европе и СНГ. – М: "ЮНИСЕФ",2007с48

topshiriqlarini to'liq va sifatli bajaradi, o'quv materialini puxta o'zlashtiradi, o'rtoqlariga hamkor bo'lishni, o'zaro yordam uyushtirishni o'rganadi.

Hamkorlik muhitini yaratish metodikasi A.S. Makarenko tomonidan ishlab chiqilgan va tajribalarda isbotlangan "Jamoani rivojlantirish nazariyasi" bilan chambarchas bog'liqdir¹. Bu nazariyaning mohiyati shundan iboratki, insonning shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishida jamoa (kollektiv) muhim o'rin tutadi. Sababi har bir inson jamiyatda yashaydi, faoliyat yuritadi, boshqa odamlar bilan munosabatlarga kirishadi.

Bizning fikrimizcha, bu nazariya shaxsiyatga yo'naltirilgan, insonparvarlik yo'nalishiga ega, chunki jamoaning ijodiy salohiyatidan foydalanish orqali shaxsga o'z qobiliyatlarini ochish, shaxs sifatida namoyon bo'lish imkoniyatini berish mumkin. Bu fikr A.S. Makarenko tomonidan taklif qilingan "hurmat va talab" tamoyiliga ko'ra, o'qituvchi dars mashg'ulotlarida hamkorlik muhitini yaratish asnosida, qat'iylik, talabchanlik va o'quvchi shaxsiga hurmatni uyg'unlashtiradi, guruh a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni doimiy nazorat qiladi, o'quvchilarda o'zaro totuvlik, javobgarlik, birgalikda harakat qilish qoidalarini singdirib boradi.

Hamkorlikda ta'lim olishning o'ziga xosligi shundaki, o'quvchi aynan jamoada yoki kichik guruhda o'zini qay darajada namoyon qila olishiga e'tibor qaratiladi.

Ya'ni, hamkorlik muhitining ijodiy salohiyati qanchalik yaxshi ochib berilsa, pedagogik jarayon ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlar qanchalik boy va qiziqarli bo'lsa, o'quvchilarning bilim olish jarayoniga qiziqishi shu darajada ortadi. O'quvchi turli vaziyatda o'z fikrini dadil bayon etadi - axborotni qidiradi, olingan ma'lumotlarni ongli va ob'ektiv baholashni o'rganadi. Demak, o'quvchining tashabbuskorlik, optimizm, o'ziga ishonch kabi shaxsiy fazilatlar takomillashadi,

Hamkorlikdagi o'zaro ta'sir ishtirokchisining subektivligi o'qituvchining sinfda o'quvchilarning guruh, jamoa, juftlik faoliyatini tashkil etish qobiliyati bilan ta'minlanadi. Metodik adabiyotlarda² guruhlashda quyidagi fikrlarni hisobga olish kerakligi bayon etiladi:

- Hamkorlik ishtirokchilari bilan birgalikda guruhda ishlash qoidalarini ishlab chiqish zarur;

- Guruhlar tarkibi almashib, o'zgarib turishi kerak;

- Har bir guruhga turli vazifalar (rollar) ni belgilash;

- Guruhlar bajaradigan vazifalar doimo o'zgarib, almashib turishi kerak;

- Guruhlarda faqat konstruktiv (asosli) tanqidga ruxsat berish mumkin.

¹ Макаренко А.С. Коллектив и воспитание личности. – М.: Педагогика, 1972. – 334 с.

² . Зиёмухаммедов Б. Янги педагогик технология: назария ва амалиёт. - Т.: "Chinor ENK", 2002.

Bunday holda, o'qituvchi fassilyatorga aylanadi, ya'ni yordamchi rolini o'ynaydi, guruh muloqotini ta'minlaydi, guruhlararo muhokama uchun qulay muhit yaratishga hissa qo'shadi. Hamkorlikda har bir o'quvchi ta'lim jarayonining bevosita ishtirokchisi bo'lishi, bilish faoliyat turlarini ongli ravishda tanlab olishi, fikrlash faoliyati bilan shug'ullanishi, o'z fikrini erkin bayon etishga o'rganishi, imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishi zarur.

Takrorlash va mustahkamlash darslarida kichik guruhlarda ishlash jarayonida ta'lim oluvchilar bir-biriga o'rtoqlik yordamini ko'rsatadilar, o'zlashtirishi pastroq o'quvchilar do'stona yordamni his qiladilar, guruhlar o'rtasida sog'lom raqobat ruhi tug'iladi, bu ularni muvaffaqiyatli faoliyatni shakllantirish uchun qulay psixologik muhit yaratadi. Bunday hollarda o'qituvchining roli faqat muvofiqlashtirish, yo'l-yo'riq, maslahat va rag'batlantirishdan iborat. Hamkorlik muhiti ishtirokchisi muloqot davrida shaxsiy fikrini bayon etish bilan birga, o'z g'alar fikri bilan ham hisoblashadi, o'zini boshqaradi, u yoki bu ma'lumotlarni bilishi guruhga muvaffaqiyat olib kelishi, aksincha, topshiriqlarni o'z vaqtida bajarmaslik mag'lubiyatga sabab bo'lishini amaliyotda ko'radi, o'quvchining mas'uliyat hissi ortadi. Intellektual munozara maydoni, xayrixohlik va ishbilarmonlik muhiti shakllanadi. O'qituvchi topshiriqlarni o'quvchilarga taqsimlash chog'ida huddi shu jihatga e'tibor berishi, ya'ni ta'lim oluvchining qaysi mavzu yoki sohani (og'zaki nutqi, yozma nutqi, imlo) o'zlashtirishda qiynalsa, shu yo'nalishdagi vazifalarni topshirishi kerak.

NATIJALAR/ РЕЗУЛЬТАТЫ/RESULTS

Takrorlash va mustahkamlash darslarida hamkorlikdagi o'quv muhitini tashkil etish o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasini rivojlantiradi, ularning shaxsiy o'sishiga yordam beradi, . mustaqilligini rivojlantiradi, bu ularning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvida bebaho rol o'ynaydi, shuningdek o'qituvchining o'zini doimiy ijodiy izlanishda bo'lishga undaydi.

Takrorlash va mustahkamlash darslarida o'quvchilarni hamkorlikda o'qitishni tashkil etishning bir necha metodlari mavjud¹:

1. Komandada o'qitish (R.Slavin) da o'quvchilar teng sonli ikki komandaga ajratiladi. Har ikkala komanda bir xil topshiriqni bajaradi. Komanda a'zolari o'quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir o'quvchi mavzudan ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga e'tiborni qaratadi.

R.Slavinning ta'kidlashicha, o'quvchilarga topshiriqlarni hamkorlikda bajarish uchun ko'rsatma berilishi etarli emas. O'quvchilar tom ma'nodagi hamkorlik, har bir o'quvchining qo'lga kiritgan muvaffaqiyatidan quvonish, bir-biriga sidqidildan

¹. Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Таълим бериш ва ўқишнинг интерактив усуллари. Ўқув қўлланма. 5-модуль, - Т., 2007. -43-6

yordam berish hissi, qulay ijtimoiy-psixologik muhit vujudga kelishi zarur. Mazkur texnologiyada o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir-biri bilan emas, balki har bir o'quvchining kundalik natijasi avval qo'lga kiritilgan natija bilan taqqoslanadi. SHundagina o'quvchilar o'zining dars davomida erishgan natijasi komandaga foyda keltirishini anglagan holda mas'uliyatni his qilib, ko'proq izlanishga, bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga intiladi.

2. Kichik guruhlarda hamkorlikda hamkorlikda o'qitish (R. Slavin, 1986).

Bu yondashuvda kichik guruhlar 4 ta o'quvchidan tashkil topadi. O'qituvchi avval mavzuni tushuntiradi, so'ngra o'quvchilarning mustaqil ishlari tashkil etiladi. O'quvchilarga berilgan o'quv topshiriqlari 4 qismga ajratilib, har bir o'quvchi topshiriqning ma'lum qismini bajaradi. Topshiriq yakunida har bir o'quvchi o'zi bajargan qism yuzasidan fikr yuritib, o'rtoqlarini o'qitadi, so'ngra guruh a'zolari tomonidan topshiriq yuzasidan umumiy xulosa chiqariladi.

O'qituvchi har bir kichik guruh axborotini tinglaydi va test savollari yordamida bilimlarni nazorat qilib baholaydi.

O'quvchilarning kichik guruhlardagi o'quv faoliyati o'yin (turnir, musobaqa) shaklida, individual tarzda ham tashkil etilishi mumkin.

Hamkorlikka asoslangan o'quvchilarning faolligini oshirishga mo'ljallangan, o'quvchilarni boshqalarning fikrini eshitish, tushunish, hurmat qilish, o'zgarlar manfaatlari bilan hisoblashish, ulardan o'rganish, ularga o'rgatish, ta'sir qila olish, o'zining va boshqalarning "men"ligini sezish, his qilish, o'zini boshqarish, fikrini lo'nda, puxta va aniq bayon qila olishga o'rgatishga qaratilgan interfaol o'qitish usullari tez rivojlanib, ijobiy samara bermoqda.

O'zaro hamkorlikning muhim omili va o'quvchilarning o'zaro munosabati xususiyatini belgilovchi asos o'qituvchi bilan o'quvchi hamkorligining shakllaridir. Hamkorlikdagi o'quv faoliyati o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining va birgalikdagi xatti-harakatlarining alohida turidirki, u o'zlashtirish ob'ektini, bilim faoliyatining barcha qismlarini qayta qurishni ta'minlaydi.

Hamkorlikdagi o'quv faoliyatining maqsadi o'zlashtiriladigan faoliyat va birgalikdagi harakatlar, munosabat va muloqotning boshqarish mexanizmini yaratishdir. Hamkorlikdagi faoliyatning mahsuli o'quvchilar ilgari surgan yangi g'oyalar va o'zlashtirilayotgan faoliyatning mohiyatiga bog'liq maqsadlar va sheriklikdagi shaxs pozitsiyasini boshqarish istaklarining yuzaga kelishidir.

Hamkorlikdagi faoliyat usuli deganda, o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi hatti-harakatlarining tizimini tushunish kerak. Bunday xatti-harakat o'qituvchining o'quvchiga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi.

O'quvchilarning faolligi asta-sekin o'sib borib, butunlay ularning o'zi boshqaradigan amaliy va aqliy harakatiga aylanadi; o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi munosbata esa sheriklik pozitsiyasi xususiyatiga ega bo'ladi.

Bahsli, muammoli vaziyat – insonning faoliyati davridagi fikrlash natijasiga bog'liq bo'lib, qoladigan murakkab holatga yoki sharoitga tushib qolishidir. Bunday holatda u hodisa yoki jarayonni qanday izohlashni bilmaydi. Bahsli, muammoli vaziyatlar o'quvchilarning aqliy kuchini zo'riqtiradi, u vaziyatni oydinlashtirish uchun yo'llar qidira boshlaydi, qiyinchiliklar bilan to'qnashadi. Inson muammo bilan yuzmayuz (to'qnash) kelgandagina fikrlay boshlaydi. O'zida mavjud bilimlar bilan fikrlab amallar bajara boshlab, saviyaga mos darajadagi xulosalarga kela boshlaydi.

O'quvchilar o'zlari bajargan topshiriqlarni qanday qilib bajarganliklarini aytib, tushuntirib bera olishlari lozim.

Muammo hal qilish jarayonidagi tushunmay qolgan o'rinlarini o'z so'zlari bilan ifodalab bera olishi o'qituvchi uchun muhimdir. Nemis pedagogi Disterveg bekorga "Noqobil o'qituvchi haqiqatni aytadi qo'yadi, yaxshi o'qituvchi esa uni topishini o'rgatadi" deb aytmagan. Bu o'rinda o'qituvchining vazifasi faqat mavzuni tushuntirib berish emas, masalani to'g'ri qo'ya bilishi, o'quvchilarni o'z faniga qiziqтира olishi, uning tuyg'ularini bezovta qila bilishi va muammoni hal etishda hamkor sifatida qatnashishdan iborat.

Bola faoliyati erkin bo'lsa, hurligiga dahl qilinmasa, unda shaxsga hurmat tuyg'usi paydo bo'ladi. Bahs jarayonida o'qituvchining o'quvchilar bilan hamkorligi bolani mutelikdan, ko'r-ko'rona itoatdan qutqaradi. Dars bir maqsad sari intilayotgan hamkorlikning yagona faoliyatiga aylanadi.

Hamkorlikda o'qitishning «Birgalikda o'qiyimiz» metodi

Hamkorlikda o'qitishning «Birgalikda o'qiyimiz» metodi 1987-yili Minnesot universiteti professorlari D.Jonson, R.Jonsonlar tomonidan ishlab chiqilgan. Sinf o'quvchilari 3-5 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratiladi. Har bir guruh darsda bajarilishi lozim bo'lgan topshiriqni ma'lum qismini bajaradi. Guruhlar topshiriqlarning to'liq bajarilish natijasida o'quv materialining yaxlit o'zlashtirilishiga erishiladi. Mazkur metodning asosiy prinsiplari-komandani taqdirlash, o'quvchilarga individual yondashish, muvaffaqiyatlarga erishish uchun bir xil imkoniyatlarni vujudga keltirish.

Erkin fikrlash darslari

Erkin fikrlash darslari ilmiy-ommabop adabiyotlar, vaqtli matbuotda chop etilgan maqolalar va bu maqolalarning muhokamalariga bag'ishlanadi.

Erkin fikrlash darslaridan ko'zda tutilgan maqsad:

1. O'quvchilarning bilim doirasini, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish.

2. O'quvchilarni ilmiy, ilmiy-ommabop maqolalar, risolalar, kitoblar bilan tanishtirish orqali ularning bilim olish va fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish.

3. O'quvchilarning avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangi vaziyatlarda qo'llash orqali yangi bilimlarni egallashlariga erishish.

Munozarali darslarning muvaffaqiyati qo'yidagi masalalarni to'g'ri hal etishga bog'liq:

- o'quvchilarning darsga qizg'in tayyorgarlik ko'rishiga;

- ular o'rtasida o'zaro hamkorlik, yordam uyushtirilishiga;

- o'quvchilarning o'z fikr-mulohazalarini to'liq bayon qilishi va mantiqan dalillashiga;

- o'quvchilarda boshqalarning fikrini sabot va chidam bilan tinglash ko'nikmalarining hosil qilinganligiga;

- o'qituvchining iqtidori, e'tiqodi, o'quvchilarning bilim faoliyatini faollashtira olish ko'nikma va malakalariga egallaganlik darajasiga bog'liq bo'ladi.

6-sinf ona tili¹ "Mustahkamlash darsi"ni kolloboratsiya -hamkorlikda o'qitish metodidan foydalangan holda quyidagicha tashkil etish mumkin.

Darsga tayyorgarlik.

O'tilgan mavzu:"Himoyachi jigar"matni

Grammatik mavzular: Ko'makchi, bog'lovchi, yuklama,

Dars avvalida o'quvchilar 5-6 ishtirokchidan iborat kichik guruhlariga bo'linadi:

1.Shifokorlar guruhi

2.Tabiblar guruhi

3.Dorixona xizmatchilari

4. Bemorlar

5.Ekspertlar.

Har bir guruhning vazifalari tushuntiriladi. **Har bir guruh a'zolari "Himoyachi jigar"matni va "Mustahkamlash" mavzusida berilgan topshiriqlar asosida**

1. Bemorlar guruhi ishtirokchilari jigar kasalligi alomatlarini haqida ma'lumot yozadilar.

2. Shifokorlar guruhi kasallikning kelib chiqish sabablari va oldini olish haqida ma'lumot yozadilar.

3.Tabiblar guruhi jigar kasalligi oldini olish va davolashning tabiiy yo'llari haqida ma'lumot yozadilar.

4. Dorixona xizmatchilari jigar kasalligiga davo bo'luvchi dorilar haqida ma'lumot yozadilar.

¹ Ona tili [Matn] : 6-sinf uchun darslik / K.M. Mavlonova [va boshq.].-Toshkent : Respublika ta'lim markazi, 2022.-224 b.

Ishtirokchilar o'z ma'lumotlarida

- yuklama va ko'makchilardan unumli qo'llashi;
- ommaviy axborot vositalari ma'lumotlaridan foydalanishlari;
- ma'lumotlarni turli rasmlar bilan bezatish mumkin.

(Dars qiziqarli bo'lishi uchun topshiriqlar avvalgi mashg'ulotda berilishi maqsadga muvofiq bo'ladi).

O'qituvchi mavzuga doir qo'shimcha ma'lumotlarni kartochkalarga yozishi va guruhlariga tarqatishi mumkin. Guruh ishtirokchilari o'zlariga kerakli ma'lumotlarni tanlab oladilar. Matnlarni tez o'qish va tezkorlik bilan kerakligini ajratish ko'nikmasi rivojlantiriladi.

Guruhlar o'z ishlarini prezentatsiya qiladilar.

“Ekspertlar guruhi”:

1. Ma'lumotlar matn asosida yozilgani va ijodiy yondashuvga baho beradilar.
2. Ma'lumotlar prezentatsiyasiga e'tibor beradilar.
3. Topshiriq dizayniga ahamiyat qaratadilar.

Darsning afzalligi:

O'quvchilar ko'makchi, bog'lovchi, yuklama mavzusida olingan bilimlarni takrorlaydilar, ularni matnda to'g'ri qo'llash malakasini oshiradilar.

Nazariy ma'lumotlarini amaliyotda qo'llaydilar. Qo'yilgan muammoni hal qilish yo'llarini hamkorlikda izlaydilar. O'quvchining tez va kreativ mulohaza yuritishi, o'z g'ayri fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiyasi rivojlanadi; o'quvchida til qurilishiga oid o'zlashtiriladigan amaliy bilimlari (yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari oid tushunchalar) takomillashadi.

XULOSA(ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION)

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, takrorlash va mustahkamlash darslarida kolleboratsiya - hamkorlikda o'qitish metodidan samarali foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

- o'quvchining o'rganish jarayonini boyitadi;
- o'quvchilarga kognitiv (atrof- olam haqidagi bilim doirasini kengaytirish, bilish ehtiyojlarini rivojlantirish ta'limi) axborot beradi;
- o'quvchilarda materialni o'rganishga ishtiyoq uyg'otadi;
- o'quvchilarning o'z shaxsiy bilim va dunyoqarashlarni shakllantirish imkoniyatlarni kengaytiridi;
- axborotni ikki tomonlama almashish samaradorligini oshiradi;
- o'quvchilarga mustaqil hayotga tayyorlanishlari uchun zarur bilimlar beradi;
- turli xil madaniyat va ijtimoiy-iqtisodiy darajadagi guruhlar o'rtasida ijobiy o'zaro munosabatlarni ilgari suradi;

• hamkorlik shunday holatki, ta'lim jarayoni su'bektlari birgalashib faoliyat qiladi, o'rtoqlik, o'zaro yordam, jamotchilik yuzaga keladi.

Pirovard natijada jamiyat buyurtmasi bajariladi - raqobatbardosh, hamkorlikka shay, turli hayotiy vaziyatlarda muammolarni anglab, ularni hal qilishga dadil kirishuvchi, tafakkur kuchiga ishonuvchi, jamoada mustaqil mulohazalarini ayta oladigan, o'z fikr va qarashlarini himoya qila oladigan, savodxon kadrlarni tarbiya qilamiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES)

1. Azizxo'jaeva N.M. (2006) Pedtexnologiya va pedagogik mahorat. – T.: “Fan,61–69-b.
2. Берикханова А.Е. (-2017) Создание коллаборативной учебной среды как средство формирования успешности личности будущего учителя. Вестник КазНПУ. Алматы
3. Выготский Л.С. (2016) История развития высших психических функций// М.:Издательство Юрайт,. –359с. – Серия: Антология мысли
4. Зиёмухаммедов Б. (2002) Янги педагогик технология: назария ва амалиёт. - Т.: “Chinor ENK”.
5. Макаренко А.С. (1972) Коллектив и воспитание личности. – М.: Педагогика, – 334 с.
6. Мавлонова Р.А. [va boshq.](2016) Педагогика. Дарслик. – Т.:«Наврўз», 105-б.
7. Mavlonova. K.M [va boshq.](2022) –Ona tili [Matn] : 6-sinf uchun darslik Toshkent : Respublika ta'lim markazi.–224 b.
8. Образование: одним больше, другим меньше? Региональное исследование в области образования в Центральной и Восточной Европе и СНГ. – М: “ЮНИСЕФ”,2007с48
9. Педагогика: энциклопедия (2015) II жилд/тузувчилар:жамоа.-Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти. -376 бет
10. Сафина Д.В., Мусина Р.Г.(2007) Таълим бериш ва ўқишнинг интерактив усуллари. Ўқув кўлланма. 5-модуль, - Т.-43-б
11. <https://uza.uz/uz/posts/zamonaviy-darsliklar-anday-b-lishi-kerak-08-07-2020>
12. [https://kun.uz/news/2019/02/12/kunuzdan-innovatsion-lugat trendsetterdan-startapgacha](https://kun.uz/news/2019/02/12/kunuzdan-innovatsion-lugat_trendsetterdan-startapgacha)
13. <http://reja.tdpu.uz/shaxsiyreja/content/2269/html/51990/6>